

Nike K. Pokorn, *Challenging the Traditional Axioms. Translation into a non-mother tongue*, Amsterdam–Philadelphia 2005, John Benjamins, 163 strony.

Warto bliżej przyjrzeć się książce Nike Pokorn ze względu na tematykę, jaką zajmuje się autorka, a która jest bliska zarówno tłumaczom praktykom, jak i teoretykom przekładu, a mianowicie kwestii tłumaczenia na język obcy. Zwłaszcza w polskiej rzeczywistości ten kierunek tłumaczenia jest niezwykle powszechny (w przeciwieństwie do postulowanego przez wielu badaczy, np. por. Campbell 1998, kierunku tłumaczenia z języka obcego na język ojczysty). *Challenging Traditional Axioms* składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, kwestionariusza, wniosków, załączników i wykazu literatury.

W rozdziale I autorka podaje definicje terminów *rodzimy użytkownik języka* oraz *język ojczysty*. Zadaje pytanie, kim tak naprawdę jest rodzimy użytkownik języka, ponieważ powyższe pojęcia są nieco niejasne. Ze względu na pewną nieostrość konceptualną autorka używa innych terminów, takich jak np. *język dominujący*. Niezdefiniowany charakter pojęcia *rodzimy użytkownik języka* (który w dzisiejszym świecie masowej migracji ludności może mieć znaczenie wielorakie), a z drugiej strony jego pojemność prowadzi do sytuacji, że traktowany jest on jako termin obiektywny i stanowi niemal aksjomat dla wielu teoretyków przekładu, twierdzących, że każdy tłumacz powinien być rodzimym użytkownikiem języka, na który tłumaczy, czyli wszyscy tłumacze powinni dokonywać przekładu na swój język ojczysty.

Rozdział II jest prezentacją podejścia do tłumaczenia na język obcy w świetle teorii przekładu; zwrócono w nim uwagę na niewielką liczbę badań zajmujących się analizą tłumaczenia z języka ojczystego i na język ojczysty. Pokorn cytuje tu opinie różnych teoretyków i badaczy przekładu koncentrujących się na niejako dogmatycznym potwierdzeniu konieczności tłumaczenia wyłącznie na język ojczysty tłumacza. Jednakże w świetle niejasności związanych z pojęciem *native speaker* skutkuje to idealistycznym z natury założeniem, że tłumacz powinien być absolutnie dwujęzyczny, a zatem dokonywałby przekładu z jednego języka ojczystego na drugi, który również w tym rozumieniu byłby dla niego językiem ojczystym. To dążenie do dwujęzyczności jest wzmocnione poprzez wymaganie dwukulturowości tłumacza.

W rozdziale III Pokorn opisuje metody oraz korpus badawczy. Zaczyna od krótkiego omówienia pozycji polityczno-społecznej Słowenii oraz statusu języka słoweńskiego, a następnie przechodzi do prezentacji badań. Analizie poddano prozę słoweńskiego pisarza, Ivana Cankara, którego dzieła zostały już przetłumaczone na język angielski. Głównym celem analizy było określenie wpływu języka ojczystego tłumacza na dokonany przez niego przekład. Najpierw zwrócono uwagę na cechy makrostrukturalne tekstu, a następnie, zgodnie z modelem Luca van Doorsaera (w czasopiśmie *Target*, 1995), niezależnie od siebie porównano oryginał i przekład, zwracając szczególną uwagę na przesunięcia semantyczne (dotyczące również elementów kulturowych), które mogłyby stanowić problem dla nierodzimego użytkownika języka. W dalszym etapie badania analizowano, czy rodzimi użytkownicy języka angielskiego (w liczbie 46) mogą dostrzec nieścisłości stylistyczne. Grupę badaną poproszono o wypełnienie kwestionariusza zawierającego siedem fragmentów prozy Cankara i o wskazanie, czy według ich intuicji i wycucia tłumacz danego fragmentu był rodzimym użytkownikiem języka angielskiego. Autorka szczegółowo opisuje całą grupę badaną. Rozdział kończy się opisem życia i twórczości Ivana Cankara.

W rozdziale IV przedstawiono tłumaczenie tylko tych tekstów Cankara, które zostały ujęte w kwestionariuszu (w sumie w całym badaniu było ich 19). Każdy z tych tekstów został dokładnie opisany. Rozdział V to analiza tekstów (ze wspomnianym uprzednio naciskiem położonym na kwestie znaczenia, cechy stylistyczne oraz elementy kulturowe).

We wnioskach Pokorn zauważa, że analiza dzieł Ivana Cankara nie stwarza możliwości zaobserwowania wyraźnego podziału pomiędzy strategiami tłumaczeniowymi zastosowanymi przez tłumaczy będących rodzimymi użytkownikami języka docelowego oraz tłumaczami, którzy takimi użytkownikami nie są. Autorka, po szczegółowej analizie poszczególnych tłumaczeń, udowadnia, że stereotypowe założenia dotyczące kierunku (języka), w jakim należy tłumaczyć, nie mogą być pozytywnie zweryfikowane. Tłumacze w badaniu stworzyli teksty, które łączą w sobie cechy tłumaczenia udomowiającego i wyobcowującego. Autorka dochodzi do wniosku, że rodzimi użytkownicy języka docelowego mogą mieć problemy z kompetencją w języku ojczystym, a rodzimi użytkownicy języka źródłowego mogą mieć trudności ze zrozumieniem oryginału.

Ostatnią częścią książki jest kwestionariusz, w którym Pokorn szczegółowo opisuje przeprowadzone przez siebie badanie; towarzyszą temu wykresy i dane statystyczne. We wnioskach końcowych autorka twierdzi, że jakość tłumaczenia, precyzja i stopień akceptacji w danym języku docelowym zależą

od umiejętności tłumacza, znajomości języka źródłowego, przyjętych strategii tłumaczeniowych, wiedzy o kulturze i wiedzy z danego obszaru tematycznego, lecz nie zależą od kierunku (języka), w jakim dokonuje się przekładu.

Uwagi

Książka Pokorn jest niewątpliwie cennym wkładem w dyskusję na temat znaczenia kierunku, w jakim dokonuje się przekładu, oraz faktu, czy wyłącznie rodzimi użytkownicy języka są predestynowani do tłumaczenia na język ojczysty. Pokorn w części empirycznej przeprowadza niezwykle szczegółową i obszerną analizę tłumaczonych dzieł słoweńskiego pisarza, kładąc nacisk na parametry tekstowe – być może te parametry byłyby mało widoczne, gdyby badanie przeprowadzono na tekstach nieliterackich. Z drugiej strony, taka analiza byłaby równie interesująca, książka Pokorn może więc stać się inspiracją do badań właśnie na tym polu.

W tym miejscu chciałabym zwrócić uwagę na dość istotny fakt, a mianowicie Pokorn, odnosząc się do tłumaczenia na język ojczysty, niestety pomija zupełnie w swojej książce kwestie kształcenia tłumaczy, co ma znaczenie w przypadku analizy kompetencji w języku ojczystym i możliwości jej doskonalenia w procesie edukacyjnym w kontekście przekładu. Przekład z języka ojczystego na język obcy oparty jest nie tylko na doskonałej znajomości tego języka, ale również aspektów pozajęzykowych, które są istotne w określonym kontekście w konkretnej sytuacji czy zadaniu tłumaczeniowym. Tu niewątpliwie można zgodzić się z Pokorn, że przekład umożliwia komunikację między różnymi kulturami, a w tym celu tłumacze muszą posiadać kompetencję kulturową, aby móc swobodnie poruszać się pomiędzy dwoma światami, dwiema rzeczywistościami kulturowymi. Tłumacz musi więc być nie tylko bilingwalny, ale również biculturowy (lub nawet wielokulturowy, o czym pisała m.in. M. Snell-Hornby (1988), nie wspominając o postulatach funkcjonalistycznych, np. *skoposu* H. Vermeera (1990), czy też wymienianych przez Pokorn Lefevre i Bassnett). Przywołana kompetencja kulturowa to w największym skrócie umożliwienie komunikacyjnej interakcji pomiędzy jednostkami należącymi do różnych kultur.

W naszej konkretnej polskiej rzeczywistości interesuje nas przekład w kontekście wykorzystania kompetencji w języku ojczystym. Tłumaczenie z języka ojczystego to po pierwsze umiejętność analizowania tekstu źródłowego, a następnie świadomość tłumacza dotycząca kontekstu sytuacyjnego i kulturowego, które są relewantne dla danego tekstu w określonej sytuacji

tłumaczeniowej. Aspekt pedagogiczny stosowania języka ojczystego jest kwestią kontrowersyjną, ponieważ często zdarza się, że nawet studenci studiów filologicznych mają problemy z formułowaniem poprawnych zdań i zwrotów w języku polskim. Zasadność ciągłego rozwoju języka ojczystego (jego doskonalenia) jest podważana przez sam fakt stosowania tego języka jako instrumentu komunikacji w grupie (np. rówieśniczej). Zatem odpowiednie stosowanie języka ojczystego w tej sytuacji nie ma znaczenia podstawowego: potencjalna ocena ze strony grupy (nawet negatywna) nie ma natury instytucjonalnej (np. w formie procedur egzaminacyjnych, z czym mamy do czynienia w przypadku języka obcego), ani też nie pociąga za sobą negatywnych konsekwencji i braku interakcji. W swojej przyszłej karierze zawodowej studenci kierunków filologicznych często nie widzą potrzeby podnoszenia swoich umiejętności w posługiwaniu się językiem ojczystym, uznając, że poza sferą społecznych interakcji we własnym środowisku (w tym językowym) język ojczysty jest nieprzydatny. Takie podejście może budzić zdziwienie – można tę postawę tłumaczyć tym, że studenci są przekonani o swojej biegłej znajomości języka ojczystego, wynikającej wyłącznie z funkcjonowania w kulturze i rzeczywistości językowej jako rodzimi użytkownicy języka. Dlatego też nieistotne dla nich staje się doskonalenie znajomości języka ojczystego, w przeciwieństwie do znajomości języka obcego. Tłumacz kompetentny zdaje sobie sprawę z obszarów, w których jego wiedza jest niepełna, tym samym znajomość języka ojczystego i jego odpowiednie stosowanie mogą stanowić wyzwanie. Zatem pominięcie aspektu dydaktycznego stanowi pewien deficyt tej interesującej pozycji.

W podsumowaniu można stwierdzić, że *Challenging Traditional Axioms* jest jedną z niewielu publikacji poświęconych dyskusji z powszechnym w literaturze przedmiotu aksjomatem, że tłumacz powinien tłumaczyć wyłącznie na język ojczysty. Spektrum aspektów, które temu towarzyszą jest tak szerokie, że na pewno książka może stać się impulsem do prowadzenia dalszych badań.

Ewa Kościałkowska-Okońska
(Toruń)

Źródła cytowane

- Campbell, S., 1998, *Translation into the Second Language*, London–New York.
- Doorslaer, L. van., 1995, „Quantitative and Qualitative Aspects of Corpus Selection in Translation Studies”, [w:] *Target*, 7 (2), s. 245–260.
- Lefevere, A., Bassnett, S., 1990, *Translation: History and Culture*, London.
- Snell-Hornby, M., 1988, *Translation Studies: An Integrated Approach*, Amsterdam–Philadelphia.
- Vermeer, H. J., 1990, *Skopos und Translationsauftrag. Aufsätze*, Heidelberg.